

Ortaöğretim Öğrencilerinin Vatandaşlık Algılarının Mekânsal Analiz Yöntemiyle İncelenmesi * **

Investigation of High School Students' Perceptions of Citizenship by Spatial Analysis Method

Mehmet Sabir ÇEVİK¹, Şefika Şule ERÇETİN²

¹Milli Eğitim Bakanlığı, e-posta: sahici1980@gmail.com

²Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, e-posta: sefikasule@gmail.com

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article

Makalenin Geliş Tarihi: 18.10.2022

Yayına Kabul Tarihi: 02.08.2023

ÖZ

Betimsel tarama modelinde olan bu araştırma, ortaöğretim kurumlarında (lisede) öğrenim gören öğrencilerin vatandaşlık algılarını mekânsal analiz yöntemiyle incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın evreni 2020-2021 eğitim-öğretim yılında Siirt il merkezi ile Siirt iline bağlı Baykan, Erüh, Kurtalan, Pervari, Şirvan, Tillo ilçelerinde ortaöğretim kurumlarında (lisede) öğrenim gören öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmanın örnekleme "tabakalı örnekleme" yöntemiyle belirlenmiştir. Öğrencilerin vatandaşlık algısı "Vatandaşlık Algısı Ölçeği (VAÖ)" ile ölçülmüştür. Araştırma verilerinin incelenmesinde aritmetik ortalama, frekans, standart sapma, t testi, Kruskal Wallis H testi ve mekânsal analizlerden yararlanılmıştır. Araştırmada ortalamalar arasındaki farkın istatistiksel anlamlılığının yanı sıra etki büyüklük değerleri de hesaplanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin vatandaşlık algılarının genel olarak "yüksek" düzeyde olduğu, mekânsal analiz yöntemi açısından ise öğrencilerin vatandaşlık algılarının Pervari ilçesinde diğer ilçelere göre daha yüksek düzeyde bir dağılım gösterdiği belirlenmiştir. Ayrıca araştırmada cinsiyet değişkeninin öğrencilerin vatandaşlık algıları üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu, "ailelerin gelir durumunun" ise anlamlı bir farklılığa neden olmadığı saptanmıştır. Araştırmada elde edilen sonuçlar doğrultusunda uygulayıcılara ve araştırmacılara çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Vatandaşlık, Vatandaşlık algısı, Ortaöğretim kurumları, Mekânsal analiz.

* **Alıntılama:** Çevik, M. S. ve Erçetin, Ş. Ş. (2023). Ortaöğretim öğrencilerinin vatandaşlık algılarının mekânsal analiz yöntemiyle incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 43(2), 1349-1385.

** Bu araştırma Prof. Dr. Şefika Şule ERÇETİN danışmanlığında Mehmet Sabir ÇEVİK tarafından hazırlanan doktora tezinden üretilmiştir.

ABSTRACT

This research, which is designed with a descriptive survey model, aims to examine the citizenship perceptions of high school students with the spatial analysis method. The universe of the research consists of students in secondary education institutions (high school) in Siirt city center and Baykan, Eruh, Kurtalan, Pervari, Şirvan, Tillo districts of Siirt province in the 2020-2021 academic year. The participants of the research were determined by the stratified sampling method. Citizenship perception of the students was measured with the "Citizenship Perception Scale (CPS)". Arithmetic mean, frequency, standard deviation, t test, Kruskal -Wallis H test and spatial analysis were used in the analysis of the research data. In addition to the statistical significance of the difference between the means in the study, the effect size values were also calculated. According to the results of the research, it was determined that the citizenship perceptions of the students were generally at "high" level, and in terms of spatial analysis method, the citizenship perceptions of the students showed a higher distribution in Pervari compared to other districts. Besides, it was determined that the "gender" variable had a significant difference on the citizenship perceptions of the students, while the "income status of the families" did not cause a significant difference. In line with the results obtained in the study, various suggestions were presented to practitioners and researchers.

Keywords: *Citizenship, Perception of citizenship, High schools, Spatial analysis.*

GİRİŞ

Toplumsal bir varlık olarak insan, yaşamını sürdürebilmek için başka birey ve gruplara ihtiyaç duyar. Çünkü doğada ve sosyal yaşamda karşılaşılan tüm zorlukların ya da güçlüklerin tek başına aşılması neredeyse hiçbir canlı için mümkün değildir. İnsanlar da tek başına karşılayamadıkları ihtiyaçları ancak başka bireylerin yardımı ve desteğiyle karşılayabilmektedir. Başka birey ve gruplara olan gereksinim ise insanların bir arada yaşamalarına imkân sağlamıştır. Bir arada yaşama ve karşılaşılan güçlükleri yenme çabası toplumsal yapılara; toplumsal yapılar da devlet gibi oluşumlara zemin hazırlamıştır. Benzer bir şekilde Ereş de (2015) devlet düzeninin oluşumunu insanların birlikte yaşama arzusuyla açıklamakta ve devlet düzeninin kuruluşuyla vatandaşlık kavramının ortaya çıkmış olduğuna vurgu yapmaktadır. Böylece vatandaşlık kavramı tarihsel süreç içinde devletle birlikte anılmaya başlanarak sosyal, siyasal ve medeni hakların kazanımlarıyla açıklanmaya çalışılmıştır (Marshall ve Bottomore, 2000).

Vatandaşlık kavramı ilk defa Antik Yunan'da "şehir devletlerinin üyesi" anlamında kullanılmıştır. Zamanla diğer tüm medeniyetlerde de kullanılan vatandaşlık kavramı

(Smith, 2002) 21. yüzyılla birlikte milliyetçilik ve globalleşmenin etkisiyle hem ulusal hem de uluslararası alanda tartışılan önemli bir kavram haline gelmiş (Doğanay ve Sarı, 2010), farklı yaklaşımlar çerçevesinde ise değişik şekillerde tanımlanmıştır (Çevik, 2021). Vatandaşlık; genel olarak birey ile siyasi oluşum arasındaki hukuki ilişkiler ağı (Battery, 2003), bir toplumun tüm üyelerine hak ve özgürlükler kapsamında tanınan hukuki, sosyal statü (Waltzer ve Heilman, 2005), doğumla kazanılan ve bir devletin vatandaşını diğer devletlerin vatandaşlarından ayıran özellikler toplamı (Nomer, 2000), bir bireyin içinde yaşadığı ülkeye ait olduğunu gösteren uyruklu ilişki (Karaman Kepenekçi, 2008) veya bireyin siyasi oluşum olarak devlete olan bağlılığını ve bağlı olduğu topluma eklenmesini ifade etmektedir (Durgun, 2010). Vatandaşlık kavramına yüklenen anlam ve vatandaşlığa ilişkin yapılan tanımlamaların ortak noktasının bireyin bir siyasi otoritenin üyesi olması nedeniyle sahip olduğu hukuki, sosyal, siyasal hak ve özgürlükler olduğu anlaşılmaktadır.

Vatandaşın devletten beklentileri ile devletin vatandaştan beklentileri toplumsal dinamikler açısından oldukça önemli görülmektedir (İpek, 2011). Diğer bir anlatımla içinde yaşanılan toplumda ortak değerlerin gelecek nesillere aktarılması ve bir arada yaşama kültürünün yerleşmesinde bireylerin vatandaşlığa, devletin ise vatandaşlara yönelik bakış açısı belirleyici olabilmektedir (Osler ve Starkey, 2003). Ancak bu bakış açısı sadece politik boyutla değil (Marshall, 2016) aynı zamanda toplumsal boyutla da (Blaug ve Schwarzmantel, 2016) ilişkilidir. Vatandaşlık kavramının toplumsal boyutu bireyin toplumsal yapıya uyumunu; politik boyutu ise bireyin hak, görev ve yükümlülükler çerçevesinde siyasi otoritenin bir üyesi veya seçmeni olarak karar alma süreçlerine aktif bir şekilde katılımını ifade etmektedir (Biesta, 2014; Marston ve Mitchell, 2004). Modern anlayışta da vatandaşlık kavramının farklı modeller altında ele alınmaktadır. Liberal modelde vatandaşlık siyasi bir topluluktaki bireysel kimliğe; topluluk modelde vatandaşlık, kültürel veya ulusal kimliğe; demokratik modelde vatandaşlık ise vatandaşlık kimliğine vurgu yapar (Kartal, 2002). Miller (2000) benzer bir şekilde vatandaşlığa yönelik öne sürdüğü birinci modelde vatandaşlığı bir dizi hak ve yükümlülükler olarak (liberal model), ikinci modelde kamu hizmetleri tüketicisi olarak,

üçüncü modelde vatandaşların yaşadıkları topluma aktif katılmaları olarak değerlendirmektedir. Dolayısıyla modern yaklaşımlarla birlikte vatandaşlık kavramının kuramsal içeriğinin “insan olmak (insan değerlidir), görev ve sorumluluklar, hak ve özgürlükler, etkin (aktif) vatandaşlık ve birlikte yaşama (çok kültürlülük/çeşitliliğe çoğulcu bakış)” başlıkları altında incelenebileceği söylenebilir.

Vatandaşlığın kuramsal içeriğini oluşturan “insan olmak (insan değerlidir)” boyutu insan olmanın önemine, insana değer vermeye, insani unsurları ön planda tutmaya ve insani değerleri her türlü değerün üstünde tutmaya işaret eder (Gülmez, 2001). Buna göre vatandaşlığın insan olmak boyutu ırk, dil, din ve etnik köken gibi herhangi bir ayırım gözetmeksizin tüm insanlara eşit mesafede olmayı içermektedir (Flowers, 2000). Vatandaşlığın görev ve sorumluluk boyutu bireyin toplumsal düzenin korunması için belli görevleri ve sorumlulukları yerine getirmesidir. Sorumlu vatandaşlık, bireyin diğer insanlara yardım edip etmediğine odaklanır. Kişisel olarak sorumlu vatandaş, toplumun kurallarını ve yasalarını takip etmeye çalışır (Westheimer, 2015). Hak ve özgürlükler ise vatandaşlara kanunlarla verilen yetkiler kapsamında herhangi bir sınırlama ve kısıtlama olmaksızın düşünme veya davranma durumu olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu [TDK], 2011). Hak ve özgürlükler kişisel hak ve özgürlükler, sosyal-ekonomik hak ve özgürlükler, siyasal hak ve özgürlükler bağlamında değerlendirilmektedir (Kapani, 2011; Kepenekçi, 2008). Vatandaşlığın bir diğer boyutu olan etkin (aktif) vatandaşlık karşılıklı saygıya dayanan, şiddet içermeyen, insan hakları ve demokrasiye uygun olarak nitelendirilen siyasi hayata katılımı ifade eder. Bu tanım, doğası gereği kapsamlıdır ve katılımcı faaliyetler insan hakları ve demokrasi gibi kilit kavramları içerir (Golubeva, 2018). Son olarak vatandaşlığın birlikte yaşama (çok kültürlülük/çeşitliliğe çoğulcu bakış) boyutu tüm kültürlere, inançlara saygı duyulması ve yeryüzündeki tüm toplumsal hayatın renk, dil, din ve etnik köken mozaiği olarak kabul edilmesi anlamına gelmektedir (Parekh, 2002).

Günümüzde sadece kendisine biçilen rolleri ve görevleri yerine getiren vatandaşlar değil, sorumluluk alabilen ve her yönüyle etkin olabilen vatandaşlara gereksinim vardır (Memduhoğlu, 2013). Evrensel değerlerle birlikte vatandaşlık ayrıcalıklı bir grubun

tekelden çıkarak tüm vatandaşları içine alan geniş bir yapıya dönüşmüştür (Dağ, 2012). Öyle ki çoğu modern devlet, vatandaşlık algısının devlete bağlılık (aidiyet) duygusunu etkilediğini düşündüğünden okullarda vatandaşlık eğitimine ağırlık vermiştir (Philippou, 2007). Türkiye bağlamında ise yaşanan değişim süreciyle birlikte vatandaşlık algısına ilişkin anlayışlarda derin ayrılıklar yaşanmıştır. Ülkemizde 1980’li yıllardan sonra etnik ve dini kimliklerin öne çıkması bu tartışmaların başlamasına neden olmuştur. 1990’lı yıllardan sonra ise etnik ve dini kimlikler kamusal alanda yoğun görülmeye başlanmıştır. Böylece diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de tarihsel süreç içinde vatandaşlık algısına farklı anlamlar yüklenmeye başlanmıştır (Durgun, 2010). Doğal olarak toplumsal kurumlar olarak eğitim örgütleri de vatandaşlık algısına yönelik bu değişimden etkilenmiştir.

Eğitim örgütlerinin temel siyasi işlevi devletin mevcut siyasal sistemine bağlı vatandaşlar yetiştirmektir. Devletine sadakatle bağlı vatandaş yetiştirebilme konusunda eğitim örgütleri diğer örgütlerden farklı bir özellik göstermektedir (Celkan, 2014). Çünkü eğitim örgütleri olarak okullarda yetişen öğrencilerin vatandaşlık algılarının hangi düzeyde ve ne şekilde olduğunun bilinmesi devletlerin varlıkları için yaşamsal bir gerekliliktir. Nitekim son yıllarda yurt içi alanyazında (Arslan, 2014; Çolak, 2015; Demirbaş, 2016; Demirbaş ve Aydınözü, 2020; Durmuş, 2017; Durualp ve Doğan, 2017; İçen, 2017; Utku, 2015; Yıldırım, 2018) ve yurt dışı alanyazınında (Andrew, 2017; Arrowood Schultheis, 2011; Banks, 2017; Burns McFadden, 2011; Conrad, Lo ve Kisa, 2022; Dinesen, Norgaard ve Klemmensen, 2014; Goren ve Yemini, 2016; Kuang ve Kenedy, 2014; Marshall, 2005; O'Brien ve Smith, 2011; Liu, Chang ve Chen, 2023; Losito ve D’Amira, 2003; Wilder vd., 2017; Zhang, 2011) vatandaşlık algısına ilişkin araştırmalardaki artış bu çıkarımı doğrular niteliktedir. Ancak bu araştırmalar genel olarak var olan bir durumu ortaya koymakta, katılımcıların vatandaşlık algılarının mekâna göre nasıl bir değişiklik gösterdiğini açıklayamamaktadır. Bu nedenle bireylerin vatandaşlık algılarının daha kapsamlı incelenmesi gerektiği ve mekâna göre nasıl bir dağılım gösterildiğinin araştırılmasına ihtiyaç olduğu söylenebilir.

Araştırmanın yapıldığı Siirt ili diğer illere göre siyasal, kültürel ve ekonomik açılardan çeşitlilik göstermektedir. Siirt farklı etnisiteye sahip insanların bir arada yaşadığı bir ildir. İl merkezinde başlangıçta Arapça konuşan vatandaşlar; köylerde ve ilçelerde ise kürtçe konuşan vatandaşlar yoğunlukta idi. Siirt ilinde anadili Türkçe olanlar ise daha çok memuriyet nedeniyle başka illerden gelen ve belli bir süreliğine Siirt'te ikamet eden ailelerden oluşmaktadır. Ancak 1990'lı yıllarda yaşanan bazı terör ve siyasi olaylar Siirt merkezde yaşayan ve Arapça konuşan vatandaşların başka illere, köylerde ve ilçelerde yaşayan ve kürtçe konuşan vatandaşların da Siirt il merkezine göçünü hızlandırmıştır. Siirt'te özellikle köyden kent merkezine yönelik yaşanan göçler Siirt'te farklı kültürlerin bir arada olmasına ve siyasi eğilimleri çeşitlilik gösteren insanların aynı ortamları paylaşmalarına zemin hazırlamıştır. Öte yandan Siirt ili özelinde yaşanan değişim ve göç olayları insanların ekonomik uğraşlarını da etkileyerek daha önce temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olan önemli bir kesimin ticaretle uğraşmasına imkân sağlamıştır. Siirt'te zamanla daha da artan siyasal, kültürel ve ekonomik çeşitlilik insanların vatandaşlık kimliği altında bir arada yaşamalarıyla sonuçlanmıştır. Bu nedenle Siirt ilinde var olan siyasal, kültürel ve ekonomik çeşitlilik yetişkinlerde olduğu gibi öğrencilerde de farklı vatandaşlık algılarının oluşmasına etki ettiği tahmin edilmektedir. Dolayısıyla öğrencilerin hangi düzeyde ve ne tür bir vatandaşlık algısına sahip olduklarının belirlenmesi eğitim sisteminde yetiştirilmek istenen insan profiline ve hazırlanan müfredat içeriklerine yönelik çalışmalara katkı sunabilir. Çünkü milli birlik ve beraberliği sağlamanın yolu olumlu vatandaşlık duygusuyla yetişmiş insanlara bağlıdır. Bu çerçevede mevcut araştırmanın politika yapıcılara ve uygulayıcılara öğrencilerin elde etmesi gereken vatandaşlık kazanımlarının düzeyi hakkında önemli ipuçları sağlayabileceği tahmin edilmektedir. Ayrıca mevcut çalışmada öğrencilerin vatandaşlık algılarının mekâna göre nasıl bir dağılım gösterdiği de incelenmiştir. Diğer bir anlatımla çalışmada öğrencilerin vatandaşlık algılarının mekâna göre farklılaşıp farklılaşmadığı da araştırılmıştır. Böylece ulaşılan sonuçların yapılacak araştırmalara zemin oluşturacağı umulmaktadır. Araştırma verilerinin disiplinlerarası bir yaklaşımla çeşitli bilim dallarında kullanılan analiz yöntemlerinden yararlanarak oluşturulması ve elde edilen bulguların detaylı bir şekilde sunulmuş olması da araştırmanın bir başka önemi olarak görülebilir.

Araştırmanın Amacı

Betimsel tarama modelinde ve nicel bir yaklaşımla tasarlanan bu araştırma, Siirt ili ve ilçelerinde ortaöğretim (lise) kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin vatandaşlık algılarının mekânsal analiz yöntemiyle incelenmesini amaçlamaktadır. Bu temel amaç doğrultusunda araştırmada aşağıdaki sorulara da yanıt aranmaya çalışılmıştır:

1. Öğrencilerin vatandaşlık algısı hangi düzeydedir?
2. Öğrencilerin vatandaşlık algısı Siirt ili ve ilçelerine göre (Baykan, Eruh, Kurtalan, Şirvan, Pervari ve Tillo) mekânsal olarak nasıl dağılmaktadır?
3. Öğrencilerin vatandaşlık algıları “cinsiyete ve ailenin gelir durumuna” göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırma betimsel tarama modelinin kullanıldığı nicel bir araştırmadır. Betimsel araştırmalar herhangi bir etkileme ve değiştirme çabası olmaksızın bir olay ya da durumu kendi koşulları içinde olduğu gibi tam ve dikkatli bir biçimde ele alan araştırmalardır (Erçetin ve Açıkalm, 2020; Karasar, 2014). Araştırmada öğrencilerin vatandaşlık algısının var olan durumuyla ortaya konulması ve araştırmanın görece büyük örneklem üzerinde yapılmış olması nedeniyle betimsel tarama modeli seçilmiştir (Berends, 2006).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni 2020-2021 eğitim-öğretim yılında Siirt Merkez, Baykan, Eruh, Kurtalan, Pervari, Şirvan ve Tillo ilçelerinde ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmada evren sayıca büyük olduğundan dolayı örneklem alma yoluna gidilmiş ve seçkisiz örnekleme yöntemlerinden *tabakalı örnekleme* yöntemi kullanılmıştır. Tabakalı örnekleme yöntemi; evrende yer alan alt

grupların örnekleme alınmalarının garanti altına alındığı bir örnekleme yöntemidir (Potas ve Akçıl Ok, 2020). Araştırmada tabakalı örnekleme yönteminin seçilmesinin nedeni evrendeki tüm alt grupların temsil edilmesini sağlamaktır. Bu bağlamda araştırmanın örnekleme birimi ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerdir. Araştırmanın tabakalandırma işlemlerinde ise ilçe büyüklükleri dikkate alınmıştır.

Siirt iline bağlı yedi ilçenin ortaöğretim (lise) kurumlarında da toplam 19.513 öğrenci bulunmaktadır. Araştırma örnekleme dâhil edilecek öğrenci sayısını tespit etmek amacıyla örnekleme büyüklüğü formülünden yararlanılmıştır. Örnekleme büyüklüğü formülünde tolerans düzeyi 0.04; güven düzeyi 1.96; görülme olasılığı 0.25 olarak alınmıştır. Araştırmanın öğrenci örnekleme büyüklüğünün hesaplanması sonucunda en az 583 öğrencinin araştırmaya dâhil edilmesi gerektiği belirlenmiştir. Tablo 1’de tabaka ağırlıklarına göre katılımcı sayısı ve oranı görülmektedir (Araştırmanın yapıldığı dönemde Tillo ilçesinde yeni açılan tek bir ortaöğretim (lise) kurumunun olması ve bu kurumda da henüz yeterli sayıda öğrenci olmaması nedeniyle Tillo ilçesi araştırmaya alınamamıştır).

Tablo 1. Tabaka Ağırlıklarına Göre Katılımcıların Sayısı ve Temsil Edilme Oranı

İlçe Adı	Araştırmanın Evreni		Araştırmanın Örnekleme	
	Öğrenci Sayısı	Temsil Oranı (%)	Öğrenci Sayısı	Temsil Oranı (%)
1. Siirt Merkez	12.331	63.19	366	62.78
2. Baykan	904	4.63	29	4.97
3. Eruh	721	3.69	23	3.95
4. Kurtalan	3.571	18.30	103	17.67
5. Pervari	1.100	5.64	34	5.83
6. Şirvan	886	4.54	28	4.80
Genel Toplam	19.513	100	583	100

Tablo 1’de izleneceği üzere araştırmaya 583 öğrencinin katılması yeterli görünmektedir. Ancak araştırmanın duyarlılığını artırabilmek için 1000 öğrenciye ulaşılması amaçlanmıştır. Araştırma ölçeklerinin okullara dağıtımından sonra 942 öğrenciden geriye

dönüş sağlanmışır. Bu ölçeklerden de hatalı dolduran, eksik dolduran veya boş bırakan 38 öğrencinin verisi araştırmaya dâhil edilememiştir. Böylece araştırma, 904 öğrenciden elde edilen verilerle yapılmıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin 450'si (%49.8) kız, 454'ü (%50.2) erkek iken; 381'i (%42.1) anadolu lisesinde, 31'i (%3.4) fen lisesinde, 35'i (%3.9) sosyal bilimler lisesinde, 135'i (%14.9) mesleki ve teknik anadolu lisesinde, 223'ü (%24.7) anadolu imam-hatip lisesinde, 32'si (%3.5) spor lisesinde, 39'u (%4.3) çok programlı lisede, 28'i (%3.1) güzel sanatlar lisesinde okumaktadır. Ayrıca öğrencilerden 538'i (%59.5) Siirt merkezden, 76'sı (%8.4) Baykan'dan, 111'i (%12.3) Kurtalan'dan, 61'i (%6.7) Şirvan'dan, 62'si (%6.9) Erüh'tan ve 56'sı (%6.2) Pervari'den katılım göstermiştir.

Veri Toplama Aracı

Öğrencilerin vatandaşlık algılarını ölçmek amacıyla Çevik ve Erçetin (2021) tarafından geliştirilen "Vatandaşlık Algısı Ölçeği (VAÖ)" kullanılmışır. Çevik ve Erçetin'in (2021) yapmış oldukları Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) sonucunda ölçekte yer alan maddelerin birbirinden bağımsız 5 faktörde toplandığı tespit edilmiştir. Ölçek maddelerinin ortak varyans değerleri .31 ile .68; döndürme sonrası faktör yük değerleri .32 ile .76; faktör özdeğerleri 2.285 ile 5.020; açıklanan varyans değerleri %8.161 ile %17.930 arasında değişmektedir. 5 faktörün açıkladığı toplam varyans ise %53.822'dir. VAÖ'nün AFA sonucunda ortaya çıkan 5 boyutlu yapısının doğrulanıp doğrulanmadığını ortaya çıkarmak için Çevik ve Erçetin (2021) tarafından önce birinci düzey Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA), sonra da ikinci düzey DFA yapılmıştır. Birinci düzey DFA ($\chi^2=2.088$, RMSEA=.055, SRMR=.051, AGFI=.86, GFI=.89, CFI=.97, NFI=.95, NNFI=.97, IFI=.97) ikinci düzey DFA ($\chi^2=2.422$, RMSEA=.058, SRMR=.057, AGFI=.86, GFI=.88, CFI=.97, NFI=.95, NNFI=.97, IFI=.97) sonuçlarının ölçeğin 5 boyutlu yapısının doğrulandığı saptanmıştır. Ayrıca VAÖ'nün Cronbach's Alpha güvenilirlik katsayısı ise insan olmak boyutunda .73, görev ve sorumluluk boyutunda .89, hak ve özgürlükler boyutunda .72, etkin (aktif) vatandaşlık boyutunda .78, birlikte yaşama boyutunda .71 ve ölçeğin tümünde .90 olarak hesaplanmıştır. Dörtlü Likert tipinde olan VAÖ "1-Kesinlikle katılmıyorum, 2-Katılmıyorum, 3-Katılıyorum ve 4-

Kesinlikle katılıyorum” aralığında cevaplanmaktadır. Ölçekten tersten kodlanan madde bulunmamaktadır. VAÖ’den alınabilecek yüksek puanlar, öğrencilerin vatandaşlık algılarının yüksek olduğunu; düşük puanlar ise öğrencilerin vatandaşlık algılarını düşük olduğunu göstermektedir (Çevik ve Erçetin, 2021).

Bu araştırma için kullanılan VAÖ’nün araştırma verileriyle doğrulanıp doğrulanmadığını tespit etmek amacıyla yapılan DFA sonuçları ($\chi^2=2.89$, RMSEA=.046, SRMR=.04, RMR=.04, AGFI=.91, GFI=.93, CFI=.98, NFI=.97, NNFI=.98, IFI=.98, RFI=.96, PGFI=.77) alanyazına göre uygun olduğu belirlenmiştir (Brown, 2014; Kline, 2011; Tabachnick ve Fidell, 2013). Mevcut araştırma kapsamında VAÖ’nün Cronbach alfa (α) güvenilirlik katsayıları ise insan olmak boyutunda .71; görev ve sorumluluk boyutunda .88; hak ve özgürlükler boyutunda .72; etkin (aktif) vatandaşlık boyutunda .78; birlikte yaşama boyutunda .74 ve ölçeğin tamamında ise .90 olduğu belirlenmiştir. VAÖ’nün Cronbach alfa (α) güvenilirlik katsayılarının .70’in üzerinde olması (Liu, 2003) ölçekten elde edilen verilerin güvenilir olduğunu göstermektedir.

Etik Kurallara Uygunluk ve Veri Toplama Süreci

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Ayrıca çalışmada kullanılacak ölçeklerin uygulanabilmesi için Hacettepe Üniversitesi Etik Kuruldan (28/12/2020 tarih ve 00001376850 sayılı yazı) ve Siirt İl Millî Eğitim Müdürlüğünden (08/02/2021 tarih ve 20297995 sayılı yazı) gerekli yasal izinler alınmıştır. Araştırmaya katılım herhangi bir zorunluluk olmaksızın gönüllülük esasına göre gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı, katılımcıların ölçeklere samimi cevap vermelerini sağlamak için gönüllü katılım formlarında araştırmaya ilişkin detaylı bilgileri içeren açıklamalarda bulunmuş ve elde edilen bilgilerin, bulguların veya sonuçların bilimsel amaçlar dışında kullanılmayacağına ilişkin taahhütte bulunmuştur. Son olarak araştırmacı, araştırmayla ilgili anlaşılmayan veya tereddüte düşülen konularda gerekli açıklamalarda bulunmayı sağlamak için ölçek ön yüzlerinde telefon ve e-mail bilgilerini paylaşmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmanın istatistiksel sonuçları (aritmetik ortalama, frekans, standart sapma, yüzdeler, mekânsal analizler, fark testleri ve geçerlik-güvenirlik) SPSS 24.00, ArcGIS 10.5 ve LISREL 8.80 paket programları kullanılarak elde edilmiştir.

Araştırmaya ilişkin veriler öncelikle analizlere uygunluk bakımından incelenmiştir. Araştırma verilerinin parametrik veya non-parametrik (parametrik olmayan) testlerden hangileriyle analizlerinin yapılacağını belirlemek üzere normallik varsayımlarına bakılmıştır. Vatandaşlık algısı ölçeğinin alt ve toplam boyutlarda Skewness (Çarpıklık) değerlerinin -1.225 ile -.563 arasında; Kurtosis (Basıklık) değerlerinin ise -1.140 ile 1.487 arasında değişmektedir. Skewness ve Kurtosis değerlerinin -1.5 ve +1.5 arasında değişmesi verilerin normal olduğuna işaret etmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2013). Bu nedenle öğrenci grubunda araştırma verilerinin analizinde parametrik testlerin kullanılmasına karar verilmiştir. Ancak araştırmada bazı alt gruplarına ait örneklem büyüklüklerinin 30'dan küçük olması durumunda (Ross, 2009) non-parametrik testler de kullanılmıştır. Bu bağlamda araştırmada cinsiyet göre farklılığın belirlenmesinde bağımsız örneklem t testinden, ailenin gelir durumuna göre farklılığın saptanmasında ise Kruskal-Wallis H testinden yararlanılmıştır. Kruskal-Wallis H testinin çoklu karşılaştırmaları I. Tip Hata Bonferroni düzeltmesiyle yapılmış olup anlamlılık değeri "anlamlılık düzeyi (α) / grup karşılaştırma sayısı" formülüne göre belirlenmiştir. Varyansların homojenliği için Levene's testi bulguları göz önünde bulundurulmuştur. Araştırmada ortalamalar arasındaki farkın istatistiksel anlamlılığının yanı sıra etki büyüklüğü de incelenmiştir. Bağımsız gruplar t-testinde etki büyüklüğü Cohen's d etki büyüklüğüne; göre hesaplanmıştır. Cohen's d 0.2, 0.5 ve 0.8 şeklinde sırasıyla düşük, orta ve büyük etki büyüklüğü olarak değerlendirilmiştir (Green ve Salkind, 2010).

Araştırmada betimsel istatistiklerin (aritmetik ortalama, frekans, standart sapma, yüzdeler) yanı sıra araştırma verilerinin mekânsal olarak nasıl bir dağılım gösterdiğini tespit etmek amacıyla "mekânsal analiz" yöntemi de kullanılmıştır. Bu nedenle araştırma verilerinin Siirt ili ve ilçelerinde nasıl bir dağılım veya yoğunluk gösterip göstermediğinin belirlenebilmesi için mekânsal (spatial) analiz yönteminden yararlanılmıştır. Mekânsal

analiz; konumun (lokasyonun) ve mekânın önemine vurgu yapmakta, analize dâhil olan birim ya da nesnelere konumla ilişkili olduğunu varsaymaktadır. Diğer bir ifadeyle mekânsal veri analizinde verilerin konuma göre yoğunluklarının incelenmesi söz konusudur (Goodchild ve Janelle, 2004).

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümü “Öğrencilerin Vatandaşlık Algılarının Betimsel İstatistiksel Bulguları, Öğrencilerin Vatandaşlık Algılarının Siirt ili ve İlçelerine Göre Mekânsal Dağılımına İlişkin Bulgular, Öğrencilerin Vatandaşlık Algılarının Cinsiyete Göre İncelenmesi ve Öğrencilerin Vatandaşlık Algılarının Ailenin Gelir Durumuna Göre İncelenmesi” başlıklarından oluşmaktadır.

Öğrencilerin Vatandaşlık Algılarının Betimsel İstatistiksel Bulguları

Ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin vatandaşlık algılarının ölçeğin toplamında ve alt boyutlarında hangi düzeyde olduğuna yönelik betimsel istatistiksel bulgular, Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Öğrencilerin Vatandaşlık Algılarına İlişkin Betimsel İstatistiksel Bulgular

Değişkenler	<i>n</i>	\bar{X}	<i>Ss</i>	Düzye
İnsan Olmak	453	3.22	.61	Katılıyorum
Görev ve Sorumluluk	453	3.17	.60	Katılıyorum
Hak ve Özgürlükler	453	3.06	.65	Katılıyorum
Etkin (Aktif) Vatandaşlık	453	3.32	.64	Kesinlikle Katılıyorum
Birlikte Yaşama	453	3.01	.77	Katılıyorum
Vatandaşlık Ölçeği-Tüm	453	3.17	.47	Katılıyorum

Tablo 2’de görüldüğü gibi ölçeğin bütününde öğrencilerin vatandaşlık algıları ($\bar{X}=3.17$; $Ss=.47$) ortalamayla “Katılıyorum” düzeyindedir. Ölçeğin alt boyutlarına göre katılımcıların vatandaşlık algıları insan olmak boyutunda ($\bar{X}=3.22$; $Ss=.61$), görev ve sorumluluk boyutunda ($\bar{X}=3.17$; $Ss=.60$), hak ve özgürlükler boyutunda ($\bar{X}=3.06$; $Ss=.65$) ve birlikte yaşama boyutunda ($\bar{X}=3.01$; $Ss=.77$) “Katılıyorum” düzeyindeyken; etkin (aktif) vatandaşlık boyutunda ise ($\bar{X}=3.32$; $Ss=.64$) “Kesinlikle katılıyorum”

düzeyindedir. Ancak öğrencilerin görece en çok katılım gösterdikleri alt boyut etkin (aktif) vatandaşlık ($\bar{X}=3.32$; $Ss=.64$) boyutu iken; en az katılım gösterdikleri boyut ise birlikte yaşama boyutudur ($\bar{X}=3.01$; $Ss=.77$). Tablo 2'ye göre boyutlar bakımından standart sapma puanları incelendiğinde ise en homojen dağılımın görev ve sorumluluk boyutunda ($Ss=.60$), en heterojen dağılımın ise birlikte yaşama boyutunda ($Ss=.77$) olduğu görülmektedir.

Öğrencilerin Vatandaşlık Algılarının Siirt ili ve İlçelerine Göre Mekânsal Dağılımına İlişkin Bulgular

Bu bölümde ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin vatandaşlık algılarının vatandaşlık ölçeğinin boyutlarında ve tamamında Siirt ili ve ilçelerine göre mekânsal olarak nasıl bir dağılım gösterdiği incelenmiş ve ayrı ayrı başlıklar halinde sunulmuştur.

Öğrencilerin Vatandaşlık Algılarının “İnsan Olmak” Boyutuna Göre Mekânsal Dağılımı

Siirt ili ve ilçelerinde ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin vatandaşlığa ilişkin algılarının “insan olmak” boyutuna göre mekânsal dağılımı Şekil 1'de verilmiştir (Araştırmanın yapıldığı dönemde Tillo ilçesinde ortaöğretim kurumu olmadığından Tillo ilçesine ait ortalamalar sıfır olarak alınmıştır).

Şekil 1. Siirt İli ve İlçelerinin İnsan Olmak Boyutuna İlişkin Ortalama Puanlarının Mekânsal Dağılımı

Şekil 1’de görüldüğü gibi ortaöğretim kurumu öğrencilerinin vatandaşlığa ilişkin algılarının “insan olmak” boyutuna göre en yüksek olduğu ilçe Pervari ($\bar{X} = 3.49$) iken; en az düşük olduğu ilçe Kurtalan ($\bar{X} = 3.10$) olmuştur. Başka bir anlatımla “insan olmak” boyutunda öğrencilerin vatandaşlık algılarının en yüksek olduğu ilçeden en düşük olduğu ilçeye göre sıralaması Pervari ($\bar{X} = 3.49$), Eruh ($\bar{X} = 3.29$), Baykan ($\bar{X} = 3.28$), Siirt merkez ($\bar{X} = 3.22$), Şirvan ($\bar{X} = 3.13$) ve Kurtalan ($\bar{X} = 3.10$) şeklindedir.

Öğrencilerin Vatandaşlık Algılarının “Görev ve Sorumluluk” Boyutuna Göre Mekânsal Dağılımı

Siirt ili ve ilçelerinde ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin vatandaşlığa ilişkin algılarının “görev ve sorumluluk” boyutuna göre mekânsal dağılımı Şekil 2’de verilmiştir.

Şekil 2. Siirt İli ve İlçelerinin Görev ve Sorumluluk Boyutuna İlişkin Ortalama Puanlarının Mekânsal Dağılımı

Şekil 2’de görüldüğü gibi ortaöğretim kurumu öğrencilerinin vatandaşlığa ilişkin algılarının “görev ve sorumluluk” boyutuna göre en yüksek olduğu ilçe Pervari ($\bar{X}=3.58$) iken; en düşük olduğu ilçe Kurtalan ($\bar{X}=3.04$) olmuştur. Başka bir anlatımla “görev ve sorumluluk” boyutunda öğrencilerin vatandaşlık algılarının en yüksek olduğu ilçeden en düşük olduğu ilçeye göre sıralaması Pervari ($\bar{X}=3.58$), Şirvan ($\bar{X}=3.23$), Eruh ($\bar{X}=3.17$), Baykan ($\bar{X}=3.16$) / Siirt merkez ($\bar{X}=3.16$) ve Kurtalan ($\bar{X}=3.04$) şeklindedir.

Öğrencilerin Vatandaşlık Algılarının “Hak ve Özgürlükler” Boyutuna Göre Mekânsal Dağılımı

Siirt ili ve ilçelerinde ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin vatandaşlığa ilişkin algılarının “hak ve özgürlükler” boyutuna göre mekânsal dağılımı Şekil 3’te verilmiştir.

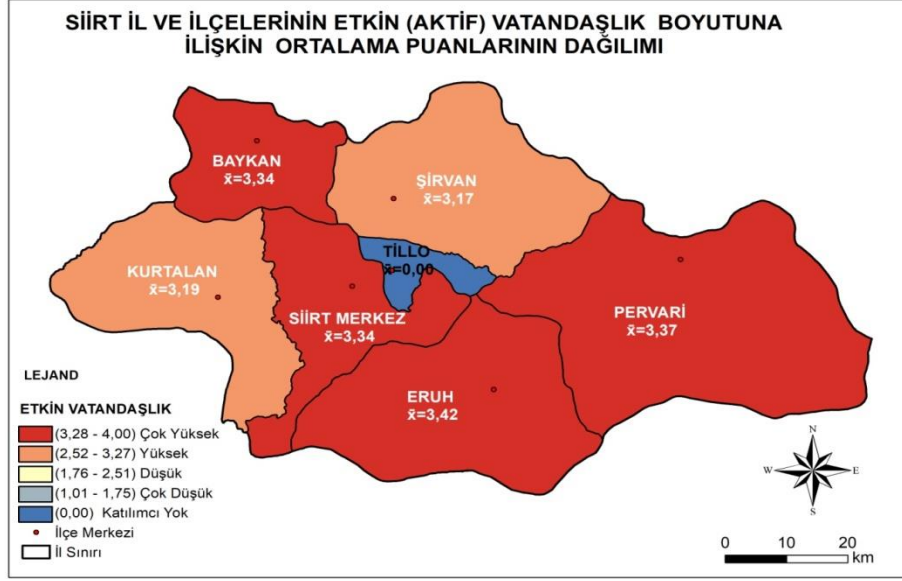

Şekil 3. Siirt İli ve İlçelerinin Hak ve Özgürlükler Boyutuna İlişkin Ortalama Puanlarının Mekânsal Dağılımı

Şekil 3'te görüldüğü üzere ortaöğretim kurumu öğrencilerinin vatandaşlığa ilişkin algılarının “hak ve özgürlükler” boyutuna göre en yüksek olduğu ilçe Pervari ($\bar{X} = 3.46$) iken; en düşük olduğu ilçe Eruh ($\bar{X} = 2.91$) olmuştur. Başka bir deyişle “hak ve özgürlükler” boyutunda öğrencilerin vatandaşlık algılarının en yüksek olduğu ilçeden en düşük olduğu ilçeye göre sıralaması Pervari ($\bar{X} = 3.46$), Şirvan ($\bar{X} = 3.08$), Baykan ($\bar{X} = 3.06$), Siirt merkez ($\bar{X} = 3.05$), Kurtalan ($\bar{X} = 3.04$) ve Eruh ($\bar{X} = 2.91$) şeklindedir.

Öğrencilerin Vatandaşlık Algılarının “Etkin (Aktif) Vatandaşlık” Boyutuna Göre Mekânsal Dağılımı

Siirt ili ve ilçelerinde ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin vatandaşlığa ilişkin algılarının “etkin (aktif) vatandaşlık” boyutuna göre mekânsal dağılımı Şekil 4'te verilmiştir.

Şekil 4. Siirt İli ve İlçelerinin Etkin (Aktif) Vatandaşlık Boyutuna İlişkin Ortalama Puanlarının Mekânsal Dağılımı

Şekil 4'te görüldüğü üzere ortaöğretim kurumu öğrencilerinin vatandaşlığa ilişkin algılarının “etkin (aktif) vatandaşlık” boyutuna göre en yüksek olduğu ilçe Eruh ($\bar{X}=3.42$) iken; en düşük olduğu ilçe Şirvan ($\bar{X}=3.17$) olmuştur. Başka bir deyişle “etkin (aktif) vatandaşlık” boyutunda öğrencilerin vatandaşlık algılarının en yüksek olduğu ilçeden en düşük olduğu ilçeye göre sıralaması Eruh ($\bar{X}=3.42$), Pervari ($\bar{X}=3.37$), Siirt merkez ($\bar{X}=3.34$) / Baykan ($\bar{X}=3.34$), Kurtalan ($\bar{X}=3.19$) ve Şirvan ($\bar{X}=3.17$) şeklindedir.

Öğrencilerin Vatandaşlık Algılarının “Birlikte Yaşama” Boyutuna Göre Mekânsal Dağılımı

Siirt ili ve ilçelerinde ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin vatandaşlığa ilişkin algılarının “birlikte yaşama” boyutuna göre mekânsal dağılımı Şekil 5'te verilmiştir.

Şekil 5. Siirt İli ve İlçelerinin Birlikte Yaşama Boyutuna İlişkin Ortalama Puanlarının Mekânsal Dağılımı

Şekil 5'te görüldüğü gibi ortaöğretim kurumu öğrencilerinin vatandaşlığa ilişkin algılarının "birlikte yaşama" boyutuna göre en yüksek olduğu ilçe Eruh ($\bar{X} = 3.16$) iken; en düşük olduğu ilçe Şirvan ($\bar{X} = 2.78$) olmuştur. Başka bir anlatımla "birlikte yaşama" boyutunda vatandaşlık algısının en yüksek olduğu ilçeden en düşük olduğu ilçeye göre sıralaması Eruh ($\bar{X} = 3.16$), Baykan ($\bar{X} = 3.08$), Siirt merkez ($\bar{X} = 3.03$), Kurtalan ($\bar{X} = 2.99$), Pervari ($\bar{X} = 2.82$) ve Şirvan ($\bar{X} = 2.78$) şeklindedir.

Öğrencilerin Vatandaşlık Algılarının Mekânsal Dağılımı

Siirt ili ve ilçelerinde ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin vatandaşlığa ilişkin algılarının "mekânsal dağılımı" Şekil 6'da verilmiştir.

Şekil 6. Siirt İli ve İlçelerinin Vatandaşlığa İlişkin Ortalama Puanlarının Mekânsal Dağılımı

Şekil 6’da görüldüğü gibi ortaöğretim kurumu öğrencilerinin vatandaşlığa ilişkin algılarının en yüksek olduğu ilçe Pervari ($\bar{X}=3.40$) iken; en düşük olduğu ilçe Kurtalan ($\bar{X}=3.07$) olmuştur. Başka bir anlatımla öğrencilerin vatandaşlığa ilişkin algılarının en yüksek olduğu ilçeden en düşük olduğu ilçeye göre sıralaması Pervari ($\bar{X}=3.40$), Eruh ($\bar{X}=3.20$), Baykan ($\bar{X}=3.19$), Siirt merkez ($\bar{X}=3.17$), Şirvan ($\bar{X}=3.12$) ve Kurtalan ($\bar{X}=3.07$) şeklindedir.

Öğrencilerin Vatandaşlık Algılarının “Cinsiyete” Göre İncelenmesi

Siirt ili ve ilçelerinde ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin vatandaşlık algılarının “cinsiyete” göre ölçeğin toplam ve alt boyutlara ilişkin bağımsız örneklem t-testi analiz sonuçları Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Araştırmanın “Cinsiyete” Göre Bağımsız Örneklem t-Testi Analiz Sonuçları (n=904)

Değişken	Kategori	n	\bar{X}	Ss	sd	t	p	Cohen's d Etki Büyüklüğü
İnsan Olmak	Kız	450	3.32	.55	902	4.904	.00*	0.33
	Erkek	454	3.13	.64				
Görev ve Sorumluluk	Kız	450	3.21	.58	902	1.735	.83	
	Erkek	454	3.14	.62				
Hak ve Özgürlükler	Kız	450	3.12	.65	902	2.575	.01*	0.17
	Erkek	454	3.01	.66				
Etkin (Aktif) Vatandaşlık	Kız	450	3.41	.62	902	4.851	.00*	0.32
	Erkek	454	3.21	.64				
Birlikte Yaşama	Kız	450	3.19	.72	902	7.248	.00*	0.47
	Erkek	454	2.82	.78				
Vatandaşlık Algısı Ölçeği-Tüm	Kız	450	3.25	.45	902	5.275	.00*	0.34
	Erkek	454	3.08	.48				

*p<.05

Tablo 3'te görüldüğü üzere öğrencilerin “cinsiyete” göre vatandaşlık algıları insan olmak boyutunda [$t_{(902)}=4.904; p<.05$], hak ve özgürlükler boyutunda [$t_{(902)}=2.575; p<.05$], etkin (aktif) vatandaşlık boyutunda [$t_{(902)}=4.851; p<.05$], birlikte yaşama boyutunda [$t_{(902)}=7.248; p<.05$] ve vatandaşlık ölçeğinin tamamında [$t_{(902)}=5.275; p<.05$] anlamlı bir farklılık varken; görev ve sorumluluk boyutunda ise anlamlı bir farklılığın olmadığı saptanmıştır [$t_{(902)}=1.735; p>.05$]. Tablo 3'ten anlaşılacağı üzere anlamlı farkın tespit edildiği insan olmak boyutunda ($\bar{X}_{Kız}=3.32 > \bar{X}_{Erkek}=3.13$), hak ve özgürlükler boyutunda ($\bar{X}_{Kız}=3.12 > \bar{X}_{Erkek}=3.01$), etkin (aktif) vatandaşlık boyutunda ($\bar{X}_{Kız}=3.41 > \bar{X}_{Erkek}=3.21$), birlikte yaşama boyutunda ($\bar{X}_{Kız}=3.19 > \bar{X}_{Erkek}=2.82$) ve ölçeğin tamamında ($\bar{X}_{Kız}=3.25 > \bar{X}_{Erkek}=3.08$) kız öğrencilerin vatandaşlık algısı ortalaması erkek öğrencilerin vatandaşlık algılarından daha yüksektir. Tablo 4'e göre insan olmak boyutunda (Cohen's d=0.33), hak ve özgürlükler boyutunda (Cohen's d=0.17), etkin (aktif) vatandaşlık boyutunda (Cohen's d=0.32), birlikte yaşama boyutunda (Cohen's d=0.47) ve ölçeğin tamamında (Cohen's d=0.34) tespit edilen etki büyüklüklerinin tümü düşük etki düzeyindedir.

Öğrencilerin Vatandaşlık Algılarının “Ailelerin Gelir Durumuna” Göre İncelenmesi

Siirt ili ve ilçelerinde ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin vatandaşlık algılarının “ailelerinin gelir durumuna” göre ölçeğin toplam ve alt boyutlara ilişkin Kruskal Wallis H testi sonuçları Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Araştırmanın “Ailelerinin Gelir Durumuna” Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları ($n=904$)

Değişkenler	Düzyey	<i>n</i>	<i>Sıra Ort.</i>	<i>sd</i>	χ^2	<i>p</i>	Fark	Etki Büyüklüğü
İnsan Olmak	0-1000 TL	194	454.60	4	2.464	.65	-	-
	1001-2000 TL	500	454.21					
	2001-3000 TL	137	453.15					
	3001-4000 TL	19	360.61					
	4001 TL ve üzeri	54	459.81					
Görev ve Sorumluluk	0-1000 TL	194	450.99	4	1.201	.87	-	-
	1001-2000 TL	500	450.77					
	2001-3000 TL	137	453.33					
	3001-4000 TL	19	416.68					
	4001 TL ve üzeri	54	484.47					
Hak ve Özgürlükler	0-1000 TL	194	474.49	4	4.790	.31	-	-
	1001-2000 TL	500	446.39					
	2001-3000 TL	137	429.15					
	3001-4000 TL	19	423.71					
	4001 TL ve üzeri	54	499.41					
Etkin (Aktif) Vatandaşlık	0-1000 TL	194	473.93	4	4.369	.35	-	-
	1001-2000 TL	500	446.42					
	2001-3000 TL	137	466.99					
	3001-4000 TL	19	379.03					
	4001 TL ve üzeri	54	420.89					
Birlikte Yaşama	0-1000 TL	194	444.37	4	3.622	.46	-	-
	1001-2000 TL	500	446.55					
	2001-3000 TL	137	491.20					
	3001-4000 TL	19	437.68					
	4001 TL ve üzeri	54	443.83					
Vatandaşlık Algısı Ölçeği-Tüm	0-1000 TL	194	455.50	4	1.327	.85	-	-
	1001-2000 TL	500	448.04					
	2001-3000 TL	137	462.76					
	3001-4000 TL	19	406.05					
	4001 TL ve üzeri	54	473.28					

Tablo 4’te görüldüğü gibi öğrencilerin vatandaşlık algısı “ailelerinin gelir durumuna” göre insan olmak boyutunda [$x^2 = 2.464, sd=4, p>.05$], görev ve sorumluluk boyutunda [$x^2 = 1.201, sd=4, p>.05$], hak ve özgürlükler boyutunda [$x^2 = 4.790, sd=4, p>.05$], etkin (aktif) vatandaşlık boyutunda [$x^2 = 4.369, sd=4, p>.05$], birlikte yaşama boyutunda [$x^2 = 3.622, sd=4, p>.05$] ve ölçeğin tamamında anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$x^2 = 1.327, sd = 4, p>.05$].

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Siirt ili ve ilçelerinde ortaöğretim (lise) kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin vatandaşlık algılarının mekânsal analiz yöntemiyle incelenmesini amaçlamayan bu araştırma kapsamında öğrencilerin vatandaşlık algısı etkin (aktif) vatandaşlık boyutunda “çok yüksek”, diğer boyutlarda ve ölçeğin tamamında ise “yüksek düzeyde” olduğu tespit edilmiştir. Bu kapsamda öğrencilerin çoğunun insanların kendi kaderlerini belirleme hakkına sahip olduğunu, bir tehlike karşısında vatanını savunacağını, ülkenin geleceği için üzerine düşen her görevi yapabileceğini, ülke çıkarlarına ters düşen durumları demokratik yollarla protesto edeceğini, toplumsal sorunlara karşı duyarlılık göstereceğini ve farklı etnik kökenden biriyle zorlanmadan arkadaşlık kurabileceğini düşündükleri söylenebilir. Öğrencilerin küçük bir kısmının ise ülke genelinde ortaya çıkan eşitsizliklerin giderilmesinde aktif görev almadığı ve farklı dillerde yayın yapan TV kanallarının açılmasını desteklemediği saptanmıştır. İçen’in (2017) dezavantajlı bölgelerde öğrenim gören ortaöğretim öğrencilerinin vatandaşlık algılarını incelediği araştırmada mevcut araştırmadan farklı olarak öğrencilerin arzu edilir vatandaşlık algılarına sahip olmadığını tespit etmiştir. İçen (2017) yaptığı araştırmada öğrencilerin hem farklılıkları içselleştirme hem de bağlılık hissetme noktasında vatandaşlık algılarının istenilen düzeyde olmadığına dikkat çekmektedir.

Öğrencilerin vatandaşlık algısının etkin (aktif) vatandaşlık boyutunda en yüksek, birlikte yaşama boyutunda ise en düşük algıya sahip olması dikkat çekicidir. Bu sonucun ortaya çıkmasında öğrencilerin yaşadıkları bölgenin veya çevrenin etkisinin olduğu düşünülmektedir. Jones’e (2000) göre etkin (aktif) vatandaşlık değerlerinin varlığı,

bireylerin vatandaşlık eğilimlerinin bir göstergesidir. Başka bir anlatımla Jones (2000) vatandaşlık eğilimlerinin etkin (aktif) vatandaşlıkla ilişki olduğunu ifade etmektedir. Mevcut araştırma sonuçlarından hareketle öğrencilerin etkin (aktif) vatandaşlık algılarının yüksek olması vatandaşlık eğilimlerine işaret ettiği söylenebilir. Elkatmış'ın (2012), Kaya'nın (2013) ve Özden'in (2011) araştırmasında da öğrencilerin vatandaşlığı "oy vermek, dürüst olmak, sorumluluklarını yerine getirmek ve yardımsever olmak" şeklinde algıladıkları bulgulanmıştır. Bu çerçevede Elkatmış'ın (2012), Kaya'nın (2013) ve Özden'in (2011) araştırmaları yapılan araştırmanın sonuçlarını desteklemektedir.

Öğrencilerin etkin (aktif) vatandaşlık algılarının diğer boyutlara göre yüksek olması sevindirici bir sonuç olarak görülebilir. Öğrencilerin sorun ve sıkıntılı durumlar için demokratik değerleri çözüm aracı olarak gördükleri iddia edilebilir. Başka bir deyişle öğrenciler, çatışmaların çözümünde demokratik çözümlerden yana tavır takılabilmektedir. Alanyazın araştırmalarında da öğrencilerin demokratik tutumlarının yüksek düzeyde olduğunu saptayan çok sayıda araştırma bulunmaktadır (Akdu, 2016; Bingöl, 2000; Çermik, 2013; Kaldırım, 2005; Yıldırım, 2018). Ancak yapılan araştırmada öğrencilerin birlikte yaşam boyutuna ilişkin vatandaşlık algılarının diğer boyutlara göre daha düşük olması da incelenmesi gereken bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Öğrencilerin birlikte yaşama konusunda temkinli ya da düşük cevaplar vermelerinin temelinde yaşanan bölgede farklı etnik kültürlerin kendi kültürleri üzerinde hegomanya kurmasıyla açıklanabilir. Toplumsal tabakalaşmayı derinleştiren yapıların ve yapılanmaların az da olsa bölgede hâlâ var olması, öğrencilerin birlikte yaşamaya ilişkin çekingelerinin olmasına neden olduğu sanılmaktadır. Ayrıca ailelerinin farklı kültürlere yönelik takındıkları tutum veya davranışların öğrencilerin farklı kültürlere ilişkin düşüncelerini de etkilemiş olabilir. Nitekim Print'in (2007) ve Taylor ve Hoechsmann'ın (2011) öğrencilerin vatandaşlık ve demokratik değerleri benimsemesinde ailelerin rol model olarak etkili olduklarını ifade etmesi bu çıkarımı desteklemektedir.

Bireylerin vatandaşlık algısı devletin üniter veya federal olup olmamasına göre farklılıklar gösterebilir. Başka bir anlatımla devletlerin sahip oldukları yönetim şekli, yasal politikalar ve siyaset yapma biçimi vatandaşlık algısının değişkenlik göstermesiyle

sonuçlanabilir. Çünkü vatandaşlık algısı sadece sosyal boyutuyla ele alınabilecek bir kavram değil; aynı zamanda siyasi veya politik boyutuyla da değerlendirilebilecek bir kavramdır (Marshall, 2016; Wildemeersch, 2014). Modern hukuk bakımından ise vatandaşlık kişinin devlet ile arasındaki siyasi ilişkiye işaret etmekte (Doğan, 2016), eşitlik, özgürlük, siyasi yaşama katılım, sosyal ve kültürel haklar temelinde incelenmektedir. Modern vatandaşlığa ilişkin bu anlayış neredeyse hem üniter hem de federal devletlerin tümünde benzerlik göstermektedir. Farklılık bağlamında vatandaşlık kavramı Amerika Birleşik Devletleri, Çin, Irak, İran, Portekiz ve Azerbaycan gibi devletlerde etnik kökene dikkat çekilmeden tanımlanmaktayken; Almanya, Tunus, Lübnan, Fas ve Ürdün gibi ülkelerde ise vatandaşlığın doğrudan olmasa bile dolaylı olarak etnik köken üzerinden tanımlandığı bilinmektedir (Korkut, 2015). Günümüzde dünya vatandaşlığı ve globalleşme/küreselleşme vatandaşlığına yoğun ilgi olmasına karşın üniter veya federal her devlet kendisine sadık bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle vatandaşlığa ilişkin algı ve vatandaşlığa yüklenen anlam ülkelerin kültürel dokularına göre değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin Avustralya’da vatandaşlık algısı ırksal değil, ortak yaşam birlikteliğine; Almanya’da ise daha çok Alman olarak doğmaya karşılık gelmektedir (Howard ve Gill, 2010; Miller-Idriss, 2006). Aynı şekilde bir üniter devlet olarak Türkiye’de yapılan bir araştırmada (Yiğit, 2017) vatandaşlığa yönelik algıların Türk anne ve babadan doğma çerçevesinde olduğu; ancak buradaki söylemin ırkçı olmayıp vatandaş olmanın bir gereği olarak Türk olmakla eş kabul edildiği unutulmamalıdır (Özdemir vd., 2023). Dahası vatandaşlık algısına yönelik sözü edilen anlayışlardaki farklılık vatandaşlığı yalnızca belli başlı kişilere verilen bir imtiyaz olmaktan çıkarmış, geleneksel vatandaşlık yerini modern ve çağcıl vatandaşlık yaklaşımlarına bırakmıştır (Dağ, 2012; Kadioğlu, 2012). Dolayısıyla bu araştırmada da ortaöğretim öğrencilerinin vatandaşlık algılarının günümüz vatandaşlık anlayışına uygun bir şekilde kendi kaderini tayin edebilme, vatanının savunabilme, demokratik olabilme, farklı etnik kökenlere saygı duyabilme ve toplumsal sorunlara duyarlılık gösterebilme yönünde özellikler göstermesi dikkat çekicidir. Başka bir ifadeyle mevcut araştırmada da ortaöğretim öğrencilerinin vatandaşlık algılarının günümüz vatandaşlık algılarıyla örtüştüğü söylenebilir.

Genel olarak mekâna göre öğrencilerin vatandaşlık algılarının en çok Pervari ilçesinde; en az ise Kurtalan ve Şirvan ilçelerinde dağılım gösterdiği ortaya çıkmıştır. Pervari ilçesi gelişmişlik açısından Siirt ilinin en dezavantajlı ilçelerinden biridir. Coğrafi olarak da Siirt'in en uzak ilçesi olan Pervari'nin bu dezavantajlı durumu, kamu yatırımlarının ve desteklerinin Pervari'de daha yoğun olmasına zemin hazırlamış olabilir. Bu nedenle devletin ve mülki amirlerin Pervari'nin dezavantajlı durumunu ortadan kaldırmaya yönelik çabalarının ve eylemlerinin Pervari'de yaşayan insanların vatandaşlık algılarına etki etmesi kuvvetle muhtemeldir. Devlet eliyle Pervari'ye yapılan hizmetlerin ve çalışmaların eğitim alanında da yoğunluk kazanması öğrencilerin vatandaşlık algılarının diğer ilçelere kıyasla daha yüksek bir dağılım göstermesine imkân sağlamış olabilir. Nitekim Pervari'de öğrenim gören ortaöğretim (lise) kurumu öğrencilerinin vatandaşlık algılarının görev ve sorumluluk boyutunda da yüksek bir dağılım göstermesi bu çıkarımı destekler niteliktedir. Kurtalan ve Şirvan ilçelerinde öğrencilerin vatandaşlık algılarının diğer ilçelere göre daha düşük bir dağılım göstermesi ise Kurtalan ve Şirvan ilçelerinin sosyal dokusuyla izah edilebilir. Kurtalan ve Şirvan ilçelerinde sosyal baskı gruplarının var olması öğrencilerde vatandaşlık algısının görece düşük olmasına yol açmış olabilir. Öte yandan araştırmanın yapıldığı tüm ilçelerde öğrencilerin vatandaşlık algılarının istendik düzeyde bir dağılım göstermesi ise oldukça umut vericidir. Bir bütün olarak öğrencilerin beklenen ve amaçlanan vatandaşlık algılarına sahip olması son zamanlarda kamu eliyle gerçekleştirilen çok sayıda proje ve çalışmalarla ya da ilçelerin değişiklik gösterebilen sosyal yapılarıyla açıklanabilir.

Öğrencilerin vatandaşlık algısı “cinsiyet” değişkeni açısından görev ve sorumluluk boyutu dışındaki diğer boyutlarda ve ölçeğin tamamında anlamlı bir farklılık göstermektedir. Anlamlı farkın olduğu boyutların tümünde kızların vatandaşlık algısı, erkeklerin vatandaşlık algısından daha yüksektir. Kızların vatandaşlık algısının erkeklere göre daha yüksek olması, son zamanlarda devletin çeşitli kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının kızlara yönelik yürüttükleri projelerin etkili olduğu düşünülmektedir. Sosyal yaşamda kızlar ile erkekler arasındaki eşitsizliklerin giderilmesi, kızlara olan bakış açısının zamanla değişmesi ve kızların erkekler gibi her türlü olanaklardan yararlanması

yönündeki çabaların artması, kızların vatandaşlık algılarının yükselmesini sağlamış olabilir. Öte yandan araştırmada görev ve sorumluluk bağlamında öğrencilerin benzer algıya sahip olması öğrencilere görev ve sorumluluk bilincinin kazandırıldığına ilişkin önemli bir ipucu olarak görülebilir. Bu araştırmanın sonucuna benzer bir şekilde Aktaş (2010), Demirbaş (2016), Durualp (2016), Gürbüz (2006), Gömleksiz ve Cüro (2011), Kaldırım (2005), Tonga (2013) ve Uydaş (2014) tarafından yapılan araştırmalarda kızların vatandaşlık algılarının erkeklerin vatandaşlık algılarından daha yüksek olduğu saptanmıştır. Ancak Çalışkan ve Sağlam (2012), İçen (2017) ve Utku (2015) tarafından yapılan araştırmalarda ise erkeklerin vatandaşlık algılarının kızlardan daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Akdu'nun (2016), Doğanay ve Sarı'nın (2009), Kaya'nın (2013) araştırmasında ise kızların ve erkeklerin vatandaşlık algılarının benzer olduğu belirlenmiştir. Alanyazında cinsiyet açısından farklı sonuçların ortaya çıkmasının nedeni öğrencilerin yaşadıkları çevrenin kızlara olan tutum ve düşünceleriyle ya da öğrencilerin öğrenim gördükleri öğretim kademesiyle ilgili olabilir.

Öğrencilerin vatandaşlık algısı “ailenin gelir durumuna” göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Yani, ailenin gelir seviyesinin öğrencilerin vatandaşlık algıları üzerinde etkili olmadığı söylenebilir. Esasında araştırmada öğrencilerin vatandaşlık algılarının ailenin gelir durumuna göre anlamlı bir fark göstermesi beklenmekteydi. Ancak öğrencilerin vatandaşlık algılarının ailelerinin gelirine bağlı olarak değişmemesi dikkat çekicidir. Ailenin gelir durumunun öğrencilerin vatandaşlık algılarını etkilememesinin nedeni ailelerinin büyük bir kısmının gelirinin benzer olmasıyla ilişkilendirilebilir. Başka bir anlatımla ailelerin gelirlerinin birbirine oldukça yakın olması veya farklılık göstermemesi, öğrencilerin vatandaşlık algılarının da değişiklik göstermemesine yol açmış olabilir. Dolayısıyla araştırmanın yapıldığı ilin ve ilçelerin ekonomik gelişmişlik düzeylerinin neredeyse aynı olması, öğrencilerin benzer vatandaşlık algılarına sahip olmalarına yön vermiş olabilir. Alanyazında ailenin gelir durumunun katılımcıların vatandaşlık algıları veya demokratik tutumları üzerinde etkili olmadığını gösteren araştırmaların yanı sıra (Akdu, 2016; Arslan, 2014; Aydemir ve Aksoy, 2010; Demirbaş, 2016; Kaldırım, 2005; Kaya, 2013; Utku, 2015; Yaşar Ekici,

2014; Yıldırım, 2018), etkili olduğunu gösteren araştırmalar da bulunmaktadır (Ayhan Türkbay, 2005; Bingöl, 2000; Dinesen vd., 2014; Doğanay ve Sarı, 2009; Durualp, 2016; Güven Tertemiz ve Bulut, 2009; Marcus, Mease & Ottemoeller, 2001; Öcal, 2011; Sağlam, 2011; Tonga, 2013; Torney Purta, Lehmann, Oswald & Schulz, 2001; Uydaş, 2014). Alanyazında ailenin gelir durumuna göre farklı sonuçların ortaya çıkması, öğrencilerin algıları üzerinde aile gelirinin her zaman etkili olamayabileceğine işaret etmektedir. Bu nedenle mevcut araştırmanın aile gelirine ilişkin sonucunun alanyazın tarafından kısmen desteklendiği söylenebilir.

Araştırma sonuçlarından hareketle uygulayıcılara ve araştırmacılara çeşitli önerilerde bulunulabilir. Bu çerçevede öğrencilerin çoğulcu yaşamla ilgili endişelerini ortadan kaldıracak farklı kültürel bölgelere veya yerlere geziler gerçekleştirilebilir. Kurtalan'da ve Şirvan'da ortaöğretim (lise) kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin vatandaşlık algılarının yükseltilmesine yönelik yerel bağlamda tüm kurumların işbirliği içinde hareket etmesi teşvik edilebilir. Ortaöğretim ders müfredatları düzenlenirken özellikle dezavantajlı bölgeler dikkate alınarak “çokkültürlülük ve birlikte yaşama” temalı kazanımlara ağırlık verilebilir ve ders müfredatlarında “Çokkültürlülük ve Birlikte Yaşama” içerikli seçmeli dersler de konulabilir. Kız öğrencilerinin yanı sıra özellikle de erkek öğrencilerin vatandaşlık davranışlarını şekillendirebilecek ve müfredattaki diğer tüm derslerle de ilişkilendirilebilecek eylem planları hazırlanabilir. Araştırmacılara yönelik olarak ise araştırma, ortaokullar ve üniversite öğrencileri gibi daha geniş örneklem gruplarıyla karşılaştırmalı analizlerle tekrarlanabilir. Araştırmaya özel ortaöğretim kurumları dâhil edilmemiştir. Bu nedenle özel okullarda görev yapan öğretmenlerin ve özel okullarda okuyan öğrencilerin dâhil olduğu yeni araştırmaların yapılması alanyazına katkı sunabilir. Araştırmanın yapıldığı dönemde Tillo ilçesinde yeni açılan tek bir ortaöğretim (lise) kurumunun olması ve bu kurumda da araştırmaya katılabilecek kadar öğretmen ve öğrencinin olmaması nedeniyle ilerleyen dönemlerde Tillo ilçesinin de dâhil olduğu benzer araştırmalar tekrarlanabilir. Vatandaşlık algısının Türkiye bağlamındaki mekânsal dağılımı araştırılabilir.

KAYNAKLAR

- Akdu, Ö. (2016). *Ortaokul 8. sınıf vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersinin demokrasi kültürüne katkısının öğrenci görüşlerine göre değerlendirilmesi: Burdur ili örneği*(Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Burdur.
- Aktaş, N. (2010). *İlköğretim beşinci sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler programında verilen değerleri edinme düzeyleri (Erzincan örneği)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Andrews, K. (2017). Culture, Curriculum, and Identity in Education. *Journal of Ethnic and Cultural Studies*, 4(2), 99-101.
- Arrowood Schultheis, C. M. (2011). *Citizenship knowledge and perceptions of exiting middle school students*. (Unpublished master's thesis). The Faculty of the College of Education Ohio University, Ohio.
- Arslan, S. (2014). *Çokkültürlü toplumlarda vatandaşlık eğitimine yönelik öğretmen ve öğrenci düşüncelerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Aydemir, H. ve Aksoy, N. D. (2010). Eğitim fakültesi öğrencilerinin demokratik tutumlarının bazı değişkenlerle ilişkisi: Malatya örneği. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(1), 265-279.
- Ayhan Türkbay, R. (2005). *Üniversite öğrencilerinin demokratik tutum ve değerleri üzerine bir araştırma: Pamukkale Üniversitesi örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Banks, J.A. (2017). *Citizenship education and global migration: Implications for theory, research, and teaching*. Washington, DC: American Educational Research Association.
- Battery, M. (2003). The end of citizenship? the nation state, threats to its legitimacy and citizenship education in the twenty first century. *Cambridge Journal of Education*, 33(1), 101-102.
- Berends, M. (2006). Survey methods in educational research. J. L. Green, G. Camilli ve P. B. Elmore (Ed.), *Complementary methods in education research* (s. 623-640). USA: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Biesta, G. (2014). Learning in public places: civic learning for the twenty-first century. Biesta, G., De Bie, M., & Wildemeersch, D. (Eds.). *Civic learning, democratic citizenship and the public sphere* (pp. 1-14). Newyork: Springer.
- Bingöl, D. (2000). Demokratik tutum ve değerler açısından üniversite gençliği. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1), 129-157.
- Blaug, R., & Schwarzmantel, J. (2016). *Democracy: a reader* (2nd ed.). Newyork: Columbia University Press.

- Burns McFadden, R. (2011). *Urban high school students' attitudes toward democratic citizenship: a comparison of students in the NJROTC program and students in traditional civics classes*. (Unpublished dissertation). Wayne State University, USA.
- Celkan, H. (2014). Eğitim sosyolojisi. M. Ç. Özdemir (Ed.), *Eğitim ve toplum*. (s. 39-66). Ankara: Pegem Akademi.
- Conrad, J., Lo, J. C., & Kisa, Z. (2022). Civic mandates for the 'majority': The perception of whiteness and open classroom climate in predicting youth civic engagement. *Journal of Social Studies Research*, 46(1), 7-17.
- Çalışkan, H., Sağlam, H. İ. (2012). *Hoşgörü eğilim ölçeğinin geliştirilmesi ve ilköğretim öğrencilerinin hoşgörü eğilimlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), 1431-1446.
- Çermik, H. (2013). Öğretmen adaylarının demokratik değerleri ve bu değerlerin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 8(2), 261-274.
- Çevik, M. S. (2021). *Okul yöneticilerinin plazma liderlik davranışlarının ve öğrencilerin vatandaşlık algılarının mekânsal analiz yöntemiyle incelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çevik, M. S. ve Erçetin, Ş. Ş. (2021). Vatandaşlık algısı ölçeği'nin geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *OPUS- Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 6445-6477. DOI: 10.26466/opus.938404.
- Çolak, K. (2015). *Sosyal bilgiler ile vatandaşlık ve demokrasi eğitimi derslerinde küresel vatandaşlık eğitimi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dağ, N. (2012). Vatandaşlığın niteliksel dönüşümü ve vatandaşlık eğitimi üzerine bir betimleme. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 105-118.
- Dağ, N. (2012). Vatandaşlığın niteliksel dönüşümü ve vatandaşlık eğitimi üzerine bir betimleme. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 105-118.
- Demirbaş, İ. (2016). *Üniversite öğrencilerinin vatandaşlık algısının belirlenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.
- Demirbaş, İ., & Aydınözü, D. (2020). Üniversite öğrencilerinin vatandaşlık algısının belirlenmesi. *Kastamonu Education Journal*, 28(2), 630-640. doi: 10.24106/kefdergi.693433
- Doğan, V. (2016). *Türk vatandaşlık hukuku*. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Doğanay, A. ve Sarı, M. (2010). Lise Öğrencilerinin Vatandaşlık Algılarına Etki Eden Faktörlerin Analizi. *I. Uluslararası Avrupa Birliği, Demokrasi, Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi Sempozyumu*. Uşak Üniversitesi Avrupa Birliği Eğitim

- Araştırma ve Uygulama Merkezi, 45-61.
- Durgun, Ş. (2010). Cumhuriyetçi ve liberal anlayış çerçevesinde Türkiye’de vatandaşlık sorunsalı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1, 65-92.
- Durmuş, G. (2017). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının küresel vatandaşlık ve çokkültürlü eğitime yönelik tutumlarının incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Amasya.
- Durualp, E. (2016). *Ortaokul öğrencilerinin vatandaşlık algılarının bazı sosyolojik değişkenler açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Durualp, E., Doğan, İ. (2017). Vatandaşlık algısı ölçeğinin faktör yapısının incelenmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 62, 65-83.
- Elkatmış, M. (2012). İnsan hakları ve vatandaşlık ara disiplinikazanımlarının gerçekleşme düzeyi. *Akademik Bakış Dergisi*, 29, 1-20.
- Erçetin, Ş. Ş., Açıkalın, Ş. N. (2020). Bilimsel araştırmalarda temel yaklaşımlar: araştırma modelleri ve desenleri (Edt.: Ş. Ş. Erçetin). *Araştırma teknikleri* (s. 30-46). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Ereş, F. (2015). Vatandaşlık eğitimi ve karakter eğitimi politikalarının değerlendirilmesine yönelik nitel bir çalışma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(36), 120–136.
- Flowers, N. (2000). *The human rights education handbook: Effective practices for learning, action, and change*. Minnesota: Human Rights Resource Center.
- Golubeva, I. (2018). The links between education and active citizenship/civic engagement. NESET II Ad Hoc Report No 1/2018. https://nesetweb.eu/wp-content/uploads/2019/06/NESET2_AHQ1.pdf (Erişim Tarihi: 14.12.2019).
- Goodchild, M. F., & Janelle, D. G. (2004). Thinking spatially in the social sciences. In M. F. Goodchild & D. G. Janelle (Eds.), *Spatially integrated social science* (pp. 3–17). Oxford, UK: Oxford University Press.
- Goren, H., & Yemini, M. (2016). Global citizenship education in context: Teacher perceptions at an international school and a local Israeli school. *Compare: A Journal of Comparative and International Education*, 46(5), 832-853.
- Gömlüksiz, M. N., Cüro, E. (2011). Sosyal Bilgiler Dersi öğretim programında yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 95-134.
- Green, S. B., & Salkind, N. J. (2010). *Using SPSS for windows and macintosh: analyzing and understanding data (5. bs.)*. Upper Saddle River, NJ: Pearson Education, Inc.
- Gülmez, M. (2001). *İnsan hakları ve demokrasi eğitimi*. Ankara: TODAİ Yayınları.
- Gürbüz, G. (2006). *İlköğretim 7. ve 8. sınıflarda vatandaşlık bilgisi dersinde demokrasi eğitimi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

- Güven, S. , Tertemiz, N , Bulut, P . (2009). Vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimine yönelik sınıf öğretmenlerinin görüşleri. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 149-170.
- Howard, S., & Gill, J. (2010). It's like we're a normal way and everyone else is different: Australian children's constructions of citizenship and national identity. *Educational Studies*, 27(1), 87-103.
- İçen, M. (2017). *Dezavantajlı bölgelerdeki lise öğrencilerinin vatandaşlık algısı*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Jones, P. (2000). Action learning for citizenship education. *Pastoral care in education: an international journal of personal, social and emotional development*, 18(4), 19-25.
- Kadioğlu, A. (2012). Vatandaşlık: Kavramın farklı anlamları, (Hazırlayan: A. Kadioğlu) içinde, *Vatandaşlığın dönüşümü: Üyelikten haklara* (ss. 21-30), İstanbul: Metis Yayınları.
- Kaldırım, E. (2005). İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin demokrasi algıları. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(3),143-162.
- Kapani, M. (2011). *İnsan haklarının uluslararası boyutları*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Karaman-Kepenekçi, Y. (2008). *Eğitimciler için İnsan Hakları ve Vatandaşlık*. Ankara: Ekinoks Yayınevi.
- Karasar, N. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kartal, F. (2002). Liberal and republican conceptualizations of citizenship: a theoretical inquiry. *Turkish Public Administration Annual*, 27-28, 101-130.
- Kaya, B. (2013). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının vatandaşlık algıları ile politik ilgi ve katılımları arasındaki ilişkinin incelenmesi*.(Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Korkut, L. (2015). Siyasi kimlik olarak vatandaşlık: Türkiye’de ve dünya devletlerinde anayasal vatandaşlık tanımları. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(2), 5-41.
- Kuang, X., & Kennedy, K. J. (2014). Assian students' perceptions of 'good' citizenship: the role of democratic values and attitudes to traditional culture. *Asia Pacific Journal of Educational Development*, 3(1), 33-42.
- Liu, M. H., Chang, T. T., & Chen, P.H. (2023). Students’ perceptions of good citizenship in an East Asian society: A secondary analysis of the ICCS 2016. *Educational Studies*, 49(3), 507-528.
- Liu, T. H. (2003). Developing a scale to measure the interactivity of websites. *Journal of Advertising Research*. June, 207-217.
- Losito, B., & D'Apice, A. (2003). Democracy, citizenship, participation. the results of the second 1ea civic education study in Italy. *International Journal of Education Research*, 39(6), 609-620.

- Marcus, R. R., Mease, K., Ottemoeller, D. (2001). Popular definitions of democracy from Uganda, Madagascar, and Florida. *Journal of Asian and African Studies*, 36(1), 113-132.
- Marshall, H. (2005). Developing the global gaze in citizenship education; exploring the perspectives of global education go workers in England. *International Journal of Citizenship and Teacher Education*, 1(2), 76-91.
- Marshall, T. H. (2016). Class, citizenship and social development. In Blaug, R. and Schwarzmantel, R. (Eds.), *Democracy: A reader* (2nd ed.). Newyork: Columbia University Press.
- Marshall, T. H., & Bottomore, T. (2000). *Yurttaşlık ve toplumsal sınıflar* (Çev.: A. Kaya). Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Memduhoğlu, H. B. (2013). Yönetim düşüncesinin evrimi ve yönetişim. H. B. Memduhoğlu ve K. Yılmaz (Ed.), *Yönetimde yeni yaklaşımlar* (s. 1-27). Ankara: Pegem Akademi.
- Miller, D. (2000). Citizenship: What does it mean and why is it important ? In N. Pearce, & J. Hallgarten (Eds.), *Tomorrow's citizens: critical debates in citizenship and education* (pp. 26-35). London: Institute for Public Policy Research.
- Miller-Idriss, C. (2006). Everyday understandings of citizenship in Germany. *Citizenship Studies*, 10(5), 541-570.
- Nomer, E. (2000). Türk vatandaşlık hukukunun genel ilkeleri, vatandaşlık ve yabancılar hukuku alanında gelişmeler (*Bilimsel Toplantı*), İstanbul.
- O'Brien, J. L., & Smith J. M. (2011). Elementary education students' perceptions of "good" citizenship. *Journal of Social Studies Education Research*, 2(1), 21-36.
- Osler, A., & Starkey, H. (2003). Learning for cosmopolitan citizenship: Theoretical debates and young people's experiences. *Educational Review*, 55(3), 243-254.
- Öcal, A. (2011). İlköğretim yedinci sınıf öğrencilerinin vatandaşlık hakları konusundaki görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(35), 134-149.
- Özdemir, F., Aybar-Ercan, Y., & Yiğit, E. Ö. (2023). Üstün yetenekli bireylerin vatandaşlık kavramına ilişkin algıları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 24(2), 291-306.
- Özden M. (2011). *4. ve 5. sınıflar fen ve teknoloji dersinin vatandaşlık eğitimi bakımından işlevselliği* (Yayımlanmamış doktora tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Parekh, B. (2002). *Çok kültürlülüğü yeniden düşünmek*. (Çev.: B. Tanrıseven). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Philippou, S. (2007). On the borders of Europe: citizenship education and identity in Cyprus. *Journal Of Social Science Education*, 6(1), 68-79.
- Potas, N., Akçil Ok, M. (2020). Örneklem yöntemleri. (Edt.: Ş. Ş. Erçetin). *Araştırma teknikleri* (s. 143-163). Ankara: Nobel Yayıncılık.

- Print, M. (2007). Citizenship education and youth participation in democracy. *British Journal of Educational Studies*, 55(3), 325-345.
- Ross, S. M. (2009). *Introduction to probability and statistics for engineers and scientists (fourth edition)*. Canada: Elsevier Academic Press.
- Sağlam, H. İ. (2011). Öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlilik düzeyleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(1), 39-50.
- Smith, R. M. (2002). Modern citizenship. In E. F. Isin & B. S. Turner (Ed.), *Handbook of citizenship studies* (pp.105-115). Wiltshire: Sage Publication.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics*. Boston, Pearson.
- Taylor, L., & Hoechsmann, M. (2011). Beyond intellectual insularity: multicultural literacy as a measure of respect. *Canadian Journal of Education* 34(2), 219-238.
- TDK (2011). *Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tonga, D. (2013). *8. sınıf öğrencilerinin vatandaşlık bilinci düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Torney Purta, J., Lehmann, R., Oswald, H., & Schulz, W. (1999). *Citizenship and Education in Twenty-Eight Countries: Civic Knowledge and Engagement at Age Fourteen*. Amsterdam: International Association for the Evaluation of Educational Achievement.
- Utku, M. (2015). *Üniversite öğrencilerinin vatandaşlık ve sosyal medya (sosyal ağ) vatandaşlık algısının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- Waltzer, K., & E. Heilman (2005). When Going Right is Going Wrong. Education for Critical Democratic Patriotism. *The Social Studies*, 156-162.
- Westheimer, J. (2015), *What kind of citizen? educating our children for the common good*. New York: Teachers College Press.
- Wildemeersch, D. (2014). Displacing concepts of social learning and democratic citizenship. In Biesta, G., De Bie, M., & Wildemeersch, D. (Eds.), *Civic learning, democratic citizenship and the public sphere* (pp. 15-28). Newyork: Springer.
- Wilder, L. K., Sanon, D., Carter, C., & Lancellot, M. (2017). Narrative ethnographies of diverse faculty in higher education: "Moral" multiculturalism among competing worldviews. *Journal of Ethnic and Cultural Studies*, 4(2), 1-12.
- Yaşar Ekici, F. (2014). Öğretmen adaylarının demokratik tutumları ve demografik özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(11), 593-602.
- Yıldırım, C. (2018). *Ortaöğretim öğrencilerinin demokratik vatandaşlık tutumlarının resmi ve örtük program açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Yiğit, E. Ö. (2017). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının gözünden vatandaşlık ve Türk

vatandaşlığı. *Elementary Education Online*, 16(2), 406-427.

Zhang, Y. (2011). *Citizenship education in china: comparing eighth grade students' civic attitudes and civic engagement in Shangai and Hong Kong* (Unpublished doctoral dissertation). Minnesota Üniversitesi, USA.

SUMMARY

Purpose

This quantitative research, in which descriptive survey model and causal comparison model are used together, aims to examine the citizenship perceptions of students in secondary education (high school) institutions in Siirt province and its districts by spatial analysis method.

Method

This study is a quantitative research in which the descriptive survey model is used. The population consists of students in secondary education institutions (high school) in Siirt city center and Baykan, Eruh, Kurtalan, Pervari, Şirvan and Tillo districts in the 2020-2021 academic year. Since the population is large in number, stratified sampling method, which is one of the random sampling methods, was used to determine the sample of the study. The research was conducted with the data obtained from 904 students. The "Citizenship Perception Scale (CPS)" developed by Çevik and Erçetin (2021) was used to measure students' perceptions of citizenship. The statistical results of the research (arithmetic mean, frequency, standard deviation, percentage, spatial analysis, difference tests and validity-reliability) were obtained using SPSS 24.00, ArcGIS 10.5 and LISREL 8.80 package programs. In addition to descriptive statistics, spatial analysis method was also used in the research to determine how the research data was distributed spatially.

Conclusion and Suggestions

Within the scope of this research, which aims to examine the citizenship perceptions of the students in secondary education institutions in Siirt province and its districts by spatial analysis method, it has been determined that the students' citizenship perception is "very high" in the dimension of active citizenship and at "high" level in other dimensions and in the whole scale. In this context, it can be said that most of the students think that people have the right to determine their own destiny, they will defend their homeland in the face of danger, they can do all their duties for the future of the country, they will protest against the interests of the country through democratic means, they will be sensitive to social problems, they can form friendships with people from different ethnic backgrounds without difficulty.

According to the place variable, the citizenship perceptions of the students are high mostly in Pervari district and least in Kurtalan and Şirvan districts. Pervari district is one of the most disadvantaged districts of Siirt in terms of (socio-economic?) development. This disadvantaged situation of Pervari, which is geographically the farthest district of Siirt, may have paved the way for higher public investments and support in Pervari. For this reason, it is highly probable that the efforts and actions of the state and local authorities to eliminate Pervari's disadvantaged situation will affect the citizenship perceptions of the people living in Pervari.

The students' perception of citizenship differs in terms of the "gender" variable and in the whole scale, except for the dimension of duty and responsibility. In all dimensions where there is a

significant difference, girls' perception of citizenship is higher than boys' perception of citizenship. The effects of the recently projects carried out by various governmental and non-governmental institutions for girls are thought to be the reason of this finding.

The citizenship perception of the students does not show a significant difference according to the "income status of the family" variable. In other words, it can be said that the income level of the family does not affect the citizenship perceptions of the students. In fact, in the research, it was expected that the citizenship perceptions of the students would show a significant difference according to the income status of the family. However, it is noteworthy that the citizenship perceptions of the students did not change depending on the income of their families. The reason why the income status of the family does not affect the citizenship perceptions of the students can be related to the fact that the income of most of their families is similar.

Based on the results of the research, various suggestions can be made to practitioners and researchers. In this context, cultural trips can be made to different regions or places that can relieve students' concerns about pluralistic life. The institutions in the districts can be encouraged to act in cooperation in the local context in order to increase the citizenship perception of students in secondary education (high school) institutions in Kurtalan and Şirvan. Action plans can be prepared that can shape the citizenship behaviors of male students as well as female students and can be associated with all other courses in the curriculum. For researchers, different studies can be designed with comparative analyzes with larger sample groups such as secondary school and university students. Private secondary education institutions were not included in the research. For this reason, new researches involving teachers working in private schools and students in private schools can contribute to the literature. The spatial distribution of citizenship perception in the context of Turkey can be investigated.

ORCID

Mehmet Sabir Çevik ORCID 0000-0002-8817-4747

Şefika Şule Erçetin ORCID 0000-0002-7686-4863

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Bu çalışmanın planlanması, yürütülmesi ve yazılı hale getirilmesinde araştırmacılar eşit oranda katkı sağlamıştır.

Çatışma Beyanı

Araştırmacıların, araştırma ile ilgili diğer kişi ve kurumlarla herhangi bir kişisel ve finansal çıkar çatışması yoktur.

Etik Kurul Beyanı

Bu araştırmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Ayrıca araştırmada kullanılacak ölçeklerin uygulanabilmesi için Hacettepe Üniversitesi Etik Kuruldan (28/12/2020 tarih ve 00001376850 sayılı yazı) ve Siirt İl Millî Eğitim Müdürlüğünden (08/02/2021 tarih ve 20297995 sayılı yazı) gerekli yasal izinler alınmıştır. Araştırmaya katılım herhangi bir zorunluluk olmaksızın gönüllülük esasına göre gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı, katılımcıların ölçeklere samimi cevap vermelerini sağlamak için gönüllü katılım formlarında araştırmaya ilişkin detaylı bilgileri içeren açıklamalarda bulunmuş ve elde edilen bilgilerin, bulguların veya sonuçların bilimsel amaçlar dışında kullanılmayacağına ilişkin taahhütte bulunmuştur. Son olarak araştırmacı, araştırmayla ilgili anlaşılmayan veya tereddüte düşülen konularda gerekli açıklamalarda bulunmayı sağlamak için ölçek ön yüzlerinde telefon ve e-mail bilgilerini paylaşmıştır.

Ek: Etik Kurul İzni

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Rektörlük

Sayı : E-35853172-300-00001376850
Konu : Mehmet Sabir ÇEVİK (Etik Komisyon İzni)

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 09.12.2020 tarihli ve E-51944218-300-00001356337 sayılı yazı.

Enstitünüz Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Yönetimi Doktora programı öğrencilerinden Mehmet Sabir ÇEVİK'in Prof. Dr. Şefika Şule ERÇETİN danışmanlığında yürüttüğü "Okul Yöneticilerinin Plazma Liderlik Davranışları ile Öğrencilerin Vatandaşlık Algıları Arasındaki İlişkinin Mekânsal Analiz Yöntemiyle İncelenmesi" başlıklı tez çalışması Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun 22 Aralık 2020 tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini saygılarımla rica ederim.

e-İmzalıdır
Prof. Dr. Vural GÖKMEN
Rektör Yardımcısı

Evrakın elektronik imzalı suretine <https://www.nurkiye.gov.tr/hu-ebys> adresinden 04b22062-0973-4414-84d8-f9bb2b72d4d6 kodu ile erişebilirsiniz.
Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu'na uygun olarak Güvenli Elektronik İmza ile imzalanmıştır.

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu: 04B22062-0973-4414-84D8-F9BB2B72D4D6

Belge Doğrulama Adresi: <https://www.nurkiye.gov.tr/hu-ebys>

Adres: Hacettepe Üniversitesi Rektörlük 06100 Sıhhiye-Ankara
E-posta: yazim@hacettepe.edu.tr İnternet Adresi: www.hacettepe.edu.tr Elektronik
Ağ: www.hacettepe.edu.tr
Telefon: 0 (312) 305 3001-3002 Faks: 0 (312) 311 9992
Kep: hacettepeuniversitesi@hs01.kep.tr

Bilgi için: Sevdâ TOPAL
Bilgisayar İşletmeni
Telefon: 03123051008

